

اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال نوزدهم، شماره ۷۴، تابستان ۱۳۹۰

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر وضعیت اقتصادی گندمکاران خسارت دیده شهرستان قم

دکتر مهرداد نیک نامی*، فتح اله حاتمی**، دکتر فرهاد لشکر آرا***

تاریخ دریافت: ۸۹/۲/۲۵ تاریخ پذیرش: ۸۹/۸/۳

چکیده

هدف از تحقیق حاضر بررسی آثار کمکهای بلاعوض بر وضعیت اقتصادی گندمکاران خسارت دیده شهرستان قم است. داده‌های مورد نیاز مطالعه از طریق تکمیل ۱۸۰ پرسشنامه بین گندمکاران شهرستان قم و بخشهای مرکزی خلیجستان، کهک، جعفر آباد و قنوت در طی دوره زمانی ۱۳۷۶-۱۳۸۶ جمع آوری گردید. نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه به روش گام به گام نشان داد که از بین متغیرهای مستقل، پنج مورد آنها در وضعیت اقتصادی گندمکاران

* استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار

e-mail: m_niknamy@yahoo.com

** دانش آموخته کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران (نویسنده

e-mail: f_hatamy@yahoo.com

مسئول)

*** استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۴

نقش مؤثر داشته‌اند که شامل متغیرهای زمان بازپرداخت، متوسط سطح زیر کشت، سن، میزان تحصیلات، کاهش خطر تولید می‌باشند. بنابراین پیشنهاد می‌شود برای بهبود وضعیت اقتصادی گندمکاران خسارت‌دیده، علاوه بر استفاده از ابزارهای حمایتی متنوع، اجرای طرح جامع بیمه محصولات کشاورزی نیز از سوی متولیان بخش کشاورزی مورد تأکید قرار گیرد. از طرفی ضمن افزایش اعتبارات حمایتی در این بخش در شرایط بحرانی، توزیع کود، سم و بذر نیز مورد توجه واقع شود.

طبقه‌بندی JEL: H81

کلید واژه‌ها:

کمکهای بلاعوض، گندمکاران خسارت‌دیده، وضعیت اقتصادی کشاورزان

مقدمه

بخش کشاورزی به لحاظ ویژگیهای ساختاری و نقش بارزی که در فرایند توسعه کشور دارد از اهمیت زیادی برخوردار است، اما فعالیت در این بخش یکی از پر مخاطره‌ترین فعالیتهای اقتصادی است؛ زیرا در فعالیتهای کشاورزی انواع مخاطرات طبیعی، اجتماعی، اقتصادی دست به دست هم داده و مجموعه شکننده و آسیب‌پذیری را برای تولیدکنندگان در این بخش فراهم می‌آورند. بنابراین چنانچه این مخاطرات مدیریت نشود، توسعه کشاورزی مختل و رفاه تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان هر دو کاهش می‌یابد. از بین سیاستهای حمایتی، کمکهای بلاعوض به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر برای پشتیبانی مالی از تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران بخش کشاورزی، در هنگام بروز حوادث قهری همواره مورد توجه صاحب‌نظران اقتصادی بوده است. انگیزه‌های اصلی سیاستهای حمایتی به ویژه کمکهای بلاعوض را می‌توان در رشد و توسعه اقتصادی مناطق روستایی، حمایت از اشتغال و

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

سرمایه‌گذاری، کاهش وابستگی و کاهش فقر برای دستیابی به زندگی مناسب دانست (Vandever, 2002).

کشورهای جهان هر کدام به نوعی به اعمال سیاستهای مستقیم از جمله پرداخت کمک بلاعوض در مقابله با پدیده‌های طبیعی در بخش کشاورزی پرداخته‌اند. در تایلند برای جبران بخشی از خسارات وارده به کشاورزان به آنها کمک بلاعوض به صورت نقدی و غیرنقدی اعطا می‌شود. به طور کلی در کشورهای پیشرفته و برخی از کشورهای در حال توسعه برای مقابله با ریسک و خطر، حمایت‌های همه‌جانبه از بخش کشاورزی از جمله پرداختهای مستقیم (کمک بلاعوض) به عمل می‌آید (Demoor, 1997).

در بعضی کشورها بیشتر حمایتها در زمینه مدیریت ریسک محصولات کشاورزی از طریق پوشش بیمه‌ای معمول می‌باشد، اما در برخی که بیماری به صورت اپیدمی شیوع پیدا می‌کند، دولت مستقیماً وارد عمل می‌شود؛ مثل کشورهای هلند، انگلستان و ایرلند. اما در بعضی کشورها کمک برای جبران خسارت در قالب کمکهای ویژه و یا از طریق صندوقهای کمک بلايا صورت می‌پذیرد (دفتر حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵).

رادلی (Riedly, 2001) براساس مطالعات خود به این نتیجه رسیده که اغلب کشورهای توسعه یافته حمایت‌های زیادی از طریق روشهای متنوع از جمله پوشش بیمه‌ای و کمکهای ویژه به عمل می‌آورند، در حالی که دولتهای جهان سوم بیشتر به اتخاذ سیاستهای ضد تجارت و وضع مالیات بر بخش کشاورزی گرایش دارند.

نتایج مطالعه مک دانیلز و همکارانش (McDaniels & et al., 2006) نشان می‌دهد که تولید در بخش کشاورزی تفاوت‌هایی با سایر فعالیتهای تولیدی و تجاری دارد که مهمترین آنها اتکای زیاد فعالیتهای این بخش به طبیعت و مواجه شدن با تغییرات زیست محیطی، مالی و قانونی است که فعالیت در این بخش را بسیار پرخطر و توأم با ریسک کرده است.

مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۵) تحقیقی در مورد وضعیت سیاست‌های حمایتی در ایران انجام داده است که نتایج آن نشان می‌دهد عمده حمایت از کشاورزان در ایران به سه روش حمایت قیمتی (خرید تضمینی)، حمایت نهاده‌ای و سایر حمایتها (پرداخت غرامت خشکسالی و بخشی از حق بیمه محصولات کشاورزی) صورت می‌گیرد. سیاست‌های حمایتی که تاکنون در کشور ما اتخاذ گردیده است، به دلیل ناکارایی در توسعه پایدار بخش کشاورزی، تأثیر چندانی نداشته و ضروری است در این سیاستها بازنگری جدی شود.

نتایج مطالعه بررسی کمک‌های مستقیم دولت در مقابله با پدیده‌های قهری بیانگر آن است که عملکرد دو صندوق بیمه محصولات کشاورزی و صندوق کمک به تولیدکنندگان محصولات خسارت‌دیده کشاورزی در سالهای گذشته تنها پاسخگوی بخش ناچیزی از خسارات ناشی از عوامل قهری بوده و متأسفانه درصد قابل توجهی از اعتبارات پرداختی که از کانال صندوق کمک و از جانب اهرم‌های حمایتی دیگر (که از طریق سایر دستگاه‌های اجرایی از بخش کشاورزی به عمل آمده است) غالباً آثار کوتاه‌مدت داشته به گونه‌ای که چندان تأثیری در تقویت زیرساخت‌های کشاورزی نداشته است. از طرفی در سیستم‌های حمایتی که تاکنون اجرایی شده است، کشاورز و تولیدکننده به صورت یک اعانه‌بگیر مطرح بوده‌اند و شأن و منزلت کشاورز حفظ نشده و قدرت تغییر و مشارکت از او سلب شده است که در صورت ادامه این وضعیت، این امر به صورت یک عادت مخرب در ساختار کشاورزی ایران باقی خواهد ماند. کمک‌های مستقیم دولت انگیزه بیمه محصولات کشاورزی را که به صورت یک روش علمی و ضابطه‌مند است، تا حد زیاد کاهش می‌دهد. از عمده‌ترین انتقادات به ناکارایی این روش، تزریق ناعادلانه آن می‌باشد. در اغلب کشورها سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی با میزان سطح زیر کشت، میزان برداشت، وجود اتحادیه‌های فعال و توانمند رابطه مستقیم دارد، اما در کشور ما واحدهای تولیدی عمده که از میزان سودآوری بیشتری برخوردارند و با مراکز تصمیم‌گیری محلی و ملی ارتباط نزدیک‌تری دارند، سهم بیشتری از

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

این حمایتها را به خود اختصاص می دهند (دفتر حمایت از توسعه سرمایه گذاری و کارآفرینی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵).

در طی سالهای اخیر در زمینه سیاستهای حمایتی دولت از بخش کشاورزی مطالعات و تحقیقات متعددی صورت پذیرفته، اما اکثر این پژوهشها صرفاً به بررسی مبانی نظری سیاستهای حمایتی پرداخته اند و تاکنون تحقیقی که به صورت خاص و میدانی در ارتباط با بررسی آثار کمکهای بلاعوض بر وضعیت اقتصادی کشاورزان خسارت دیده باشد، انجام نگرفته است. از طرفی در طی سالهای ۱۳۷۶-۱۳۸۶ با توجه به حجم و ابعاد خسارات ناشی از عوامل قهری وارد بر گندمکاران آسیب دیده، سیاستهای اعمال شده در بخش کشاورزی شهرستان قم انسجام مناسب نداشته به طوری که در این دوره تنها ۲ درصد از خسارت وارد بر گندمکاران از طریق پرداخت کمک بلاعوض جبران شده است. لذا در تحقیق حاضر تلاش گردیده است به سؤالات و ابهامات موضوع پرداخته شود.

مواد و روشها

تحقیق حاضر توصیفی^۱ و از نوع علی- معلولی است، زیرا از یک سو به توصیف آماره ها می پردازد و از سوی دیگر اثر تغییرات متغیر کمک بلاعوض بر وضعیت اقتصادی گندمکاران خسارت دیده را بررسی می کند. محدوده زمانی مورد بررسی در این پژوهش شامل مقطع زمانی ده ساله از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۶ می باشد. داده های مورد نیاز مطالعه از طریق تکمیل ۱۸۰ پرسشنامه بین گندمکاران شهرستان قم و بخشهای مرکزی خلیجستان، کهک، جعفر آباد و قنوات جمع آوری گردید. ابزار تحقیق شامل پرسشنامه ای است که روایی آن توسط استادان دانشگاه و تعدادی از کارشناسان مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه توسط آزمون مقدماتی مورد تأیید قرار گرفت به نحوی که ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ تعیین شد. روش نمونه گیری تصادفی ساده نسبتی بوده که براساس فرمول کوکران حجم نمونه ۱۸۰ نفر به دست

---

1. Descriptive

آمد. علاوه بر جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه، اطلاعات مورد نیاز از میزان خسارت وارده و همچنین میزان کمکهای بلاعوض دریافتی، از گزارشهای عملکرد صندوق کمک به تولیدکنندگان خسارت دیده محصولات کشاورزی و دامی در طی دوره زمانی مذکور استخراج شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و ضرایب همبستگی، کرامر، رگرسیون چند گانه و آزمون من وایت نی با استفاده از نرم افزار spss صورت پذیرفت. متغیر وابسته در این تحقیق وضعیت اقتصادی گندمکاران خسارت دیده شامل تأمین نیازهای ضروری، تأمین نهاده‌های مورد نیاز کشاورزی، کمک به بازپرداخت بدهیها، کمک به ادامه تولید، کمک به حفظ اشتغال، و کمک به پس انداز و افزایش سرمایه گذاری می‌باشد که سنجش شاخص آنها براساس طیف لیکرت پنج گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تعیین شد. متغیرهای مستقل نیز مشتمل بر آثار کمکهای بلاعوض و ویژگیهای فردی و اقتصادی گندمکاران (سن، میزان تحصیلات، سابقه گندمکاری، متوسط سطح زیر کشت، متوسط تولید، نوع نظام بهره‌برداری، نوع خسارت، کاهش ریسک) می‌باشد که سنجش آنها از طریق ۱۷ سؤال بسته و ۲ سؤال باز انجام شد. شایان ذکر است که به منظور تشخیص میزان تأثیر عوامل خسارت‌زا به گندمکاران، از میانگین رتبه‌ای استفاده گردید.

بررسی تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل براساس رگرسیون چند گانه گام به گام صورت گرفت. از بین متغیرهای مستقل و عوامل مورد سنجش، شش متغیر زمان پرداخت غرامت، متوسط سطح زیر کشت، سن، میزان تحصیلات، میزان غرامت و سابقه گندمکاری به ترتیب اولویت وارد معادله رگرسیونی شدند.

نتایج و بحث

یافته‌های توصیفی

میانگین سنی گندمکاران مورد مطالعه ۵۸ سال می‌باشد، در حالی که سطح سواد آنان بسیار کم و اکثریت گندمکاران دارای تحصیلات ابتدایی و یا بیسواد هستند. میانگین سابقه کار

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

گندمکاران ۲۰/۵ سال و متوسط سطح زیر کشت آنان نیز ۹/۲ هکتار می باشد. از طرفی میانگین عملکرد در واحد سطح ۳/۴ تن در هکتار است.

اولویت بندی عوامل خسارت را به گندمکاران دریافت کننده کمک بلاعوض در جدول ۱ نشان داده شده است. ملاحظه می گردد که خشکسالی با ضریب تغییرات ۰/۲۴۲ اولین عامل در خسارت زایی به مزارع گندمکاران و بعد از آن سرمازدگی با ضریب تغییرات ۰/۲۷۵ در اولویت دوم، آفات با ضریب تغییرات ۰/۲۹۳، تگرگ با ضریب تغییرات ۰/۳۴۴، توفان با ضریب تغییرات ۰/۴۳۵ و سیل با ضریب تغییرات ۰/۴۹۲ اولویتهای سوم تا ششم در بروز خسارت در مزارع گندم را به خود اختصاص داده اند. به استناد میانگین رتبه ای، عوامل سرمازدگی، خشکسالی و آفات دارای تأثیر زیادی در خسارت وارد بر گندمکاران بوده اند.

جدول ۱. اولویت بندی عوامل خسارت را به گندمکاران دریافت کننده کمک بلاعوض

رتبه	ضریب تغییرات (C.V.)	انحراف معیار	میانگین رتبه ای	نوع خسارت
۱	۰/۲۴۲	۰/۸۵	۳/۵	خشکسالی
۲	۰/۲۷۵	۱/۱	۴	سرمازدگی
۳	۰/۲۹۳	۰/۹۱	۳/۱	آفات
۴	۰/۳۴۴	۰/۹۳	۲/۷	تگرگ
۵	۰/۴۳۵	۰/۶۱	۱/۴	توفان
۶	۰/۴۹۲	۰/۶۹	۱/۳	سیل

مأخذ: یافته های تحقیق

بررسی نظر پاسخگویان بیانگر آن است که در طی سالهای ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۸۱، ۱۳۸۶ بیشترین میزان خسارت به گندمکاران وارد شده است. در طی دوره مورد نظر، بیشترین حجم خسارت ناشی از عوامل قهری وارد بر دریافت کنندگان کمک بلاعوض مربوط به سال ۱۳۸۱ به میزان ۱۶/۷ درصد می باشد.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۴

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، براساس ضریب تغییرات (CV)، کمک به هزینه تهیه سم در اولویت اول تأثیرگذاری پرداخت غرامت در رفع مشکلات گندمکاران دریافت‌کننده کمک بلاعوض و به همین ترتیب کمک به تأمین هزینه بذر در اولویت دوم و متغیرهای کمک به بازپرداخت بدهیها و کمک به هزینه تهیه کود به ترتیب در اولویتهای بعدی قرار دارند. بنابراین بیشترین تأثیر کمکهای بلاعوض بر تأمین نهاده‌های کشاورزی بوده و ضروری است این مهم در برنامه‌ریزی‌های آتی مورد تأکید قرار گیرد.

به استناد میانگین رتبه‌ای، به استثنای کمکهای بلاعوض پرداختی برای هزینه اجرای طرحهای آبرسانی و هزینه لایروبی کانالهای آبی، کمکهای بلاعوض پرداختی برای سایر عوامل دارای تأثیر زیادی در رفع مشکلات گندمکاران بوده‌اند.

جدول ۲. اولویت‌بندی تأثیرگذاری دریافت کمک بلاعوض در رفع مشکلات گندمکاران

رتبه	ضریب تغییرات (C.V.)	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	نوع کمک
۱	۰/۲۵۷	۰/۸۹	۳/۴۶	هزینه تهیه سم
۲	۰/۲۶۶	۰/۹۱	۳/۴۲	هزینه تأمین بذر
۳	۰/۲۷۸	۰/۹۵	۳/۴۱	کمک به بازپرداخت بدهیها
۴	۰/۲۷۹	۱/۰۳	۳/۶۸	هزینه تهیه کود
۵	۰/۳۰۰	۱/۰۳	۳/۴۳	تأمین هزینه حق بیمه محصول برای دوره بعد
۶	۰/۳۴۷	۱/۰۷	۳/۰۸	کمک به تأمین مواد غذایی مورد نیاز خانواده
۷	۰/۳۴۸	۱/۰۸	۳/۱۰	کمک به تهیه پوشاک
۸	۰/۳۹۴	۰/۷۱	۱/۸۰	هزینه اجرای طرحهای آبرسانی
۹	۰/۴۴۵	۰/۷۰	۱/۵۷	هزینه لایروبی کانالهای آبی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

بررسی اولویت‌بندی آثار پرداخت کمک بلاعوض بر روند تولید گندم براساس ضریب تغییرات (CV) مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد که در زمینه دریافت غرامت به ترتیب کمک به ادامه تولید گندم، کمک به حفظ اشتغال و کمک به حفظ درآمد سالانه در اولویتهای اول تا سوم تأثیرگذارترین عوامل جای گرفته‌اند. گفتنی است که به استناد میانگین رتبه‌ای، پرداخت کمکهای بلاعوض دارای تأثیر زیادی بر ادامه تولید گندم و همچنین حفظ درآمد سالانه بوده است.

جدول ۳. اولویت‌بندی آثار پرداخت کمک بلاعوض بر روند تولید گندم

رتبه	ضریب تغییرات (C.V.)	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	شرح
۱	۰/۲۲۱	۰/۷۹	۳/۵۶	کمک به ادامه تولید گندم
۲	۰/۲۸۳	۰/۷۴	۱/۴۱	کمک به حفظ اشتغال خانواده
۳	۰/۲۹۸	۰/۹۴	۳/۱۵	کمک به حفظ درآمد سالانه
۴	۰/۳۶۶	۰/۷۷	۲/۱۰	کمک به افزایش تولید سالانه
۵	۰/۳۸۰	۰/۴۳	۱/۱۳	کمک به افزایش درآمد سالانه
۶	۰/۳۸۳	۰/۴۳	۱/۱۲	کمک به پس انداز خانواده
۷	۰/۳۹۴	۰/۷۳	۱/۸۵	کمک به افزایش سرمایه گذاری

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بررسی نظر پاسخگویان در زمینه رضایت از نحوه ارزیابی و پرداخت کمک بلاعوض براساس طیف لیکرت (جدول ۴) بیانگر این است که ۲۴/۴ درصد در حد خیلی کم، ۳۱/۱ درصد در حد کم، ۳۸/۹ درصد در حد متوسط و ۴/۴ درصد در حد زیاد رضایت داشته‌اند. به طور کلی نتایج نشان‌دهنده رضایت نسبتاً پایین جامعه مورد مطالعه است.

جدول ۴. توزیع فراوانی رضایت از نحوه ارزیابی و پرداخت کمک بلاعوض

طیف	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۴۴	۲۴/۴	۲۴/۴
کم	۵۶	۳۱/۱	۵۵/۵
متوسط	۷۰	۳۸/۹	۹۴/۴
زیاد	۸	۴/۴	۹۸/۸
خیلی زیاد	۱	۰/۶	۹۹/۴
بی جواب	۱	۰/۶	۱۰۰
جمع	۱۸۰	۱۰۰	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحلیلی

نتایج حاصل از محاسبه ضریب همبستگی اسپیرمن (جدول ۵) نشان داد که متغیرهای سن گندمکاران، تحصیلات گندمکاران، سابقه گندمکاری، متوسط سطح زیر کشت، دفعات غرامت دریافتی، کاهش ریسک در گندمکاری و زمان پرداخت غرامت با متغیر وضعیت اقتصادی گندمکاران خسارت‌دیده در سطح ۹۹٪ و متغیر میزان دریافت غرامت با متغیر وضعیت اقتصادی گندمکاران در سطح ۹۵٪ رابطه معنی‌دار دارند. همچنین متغیرهای متوسط تولید گندم و نوع نظام بهره‌برداری با وضعیت اقتصادی گندمکاران رابطه معنی‌دار ندارند.

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

جدول ۵. همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته وضعیت اقتصادی گندمکاران

خسارت دیده

متغیر	سطح سنجش	نوع آزمون	آماره آزمون	سطح معنی داری
سن گندمکاران	فاصله‌ای	اسپیرمن	۰/۱۹۸**	۰/۰۰۲
تحصیلات گندمکاران	رتبه‌ای	اسپیرمن	۰/۲۸۴**	۰/۰۰۰
سابقه گندمکاری	فاصله‌ای	اسپیرمن	۰/۲۲۴**	۰/۰۰۱
نوع نظام بهره‌برداری	اسمی	کرامر	۰/۰۱۳**	۰/۸۴۵
متوسط سطح زیر کشت	فاصله‌ای	اسپیرمن	۰/۲۴۶**	۰/۰۰۰
دفعات غرامت دریافتی	فاصله‌ای	اسپیرمن	۰/۲۹۷**	۰/۰۰۱
میزان دریافت غرامت	فاصله‌ای	اسپیرمن	۰/۰۶۷*	۰/۰۴۶
کاهش ریسک در گندمکاری	رتبه‌ای	اسپیرمن	۰/۲۵۸**	۰/۰۰۰
متوسط تولید گندم	فاصله‌ای	اسپیرمن	۰/۱۴۸**	۰/۰۵۸
زمان پرداخت غرامت	رتبه‌ای	اسپیرمن	۰/۳۰۱**	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق * و ** به ترتیب معنی داری در سطح ۹۵ و ۹۹ درصد

نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه گام به گام (جدول ۶) نشان می‌دهد که از بین متغیرهای مستقل مورد سنجش، پنج مورد در وضعیت اقتصادی گندمکاران نقش مؤثر داشته‌اند که عبارتند از: متغیرهای زمان بازپرداخت غرامت، متوسط سطح زیر کشت، میزان تحصیلات، سن و کاهش خطر تولید. متغیرهای مزبور در مجموع حدود ۷۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق را تبیین و پیش بینی می‌کنند. براساس نتایج، متغیرهای زمان پرداخت و سن تأثیر منفی و بقیه متغیرهای شده در الگو تأثیر مثبت بر وضعیت اقتصادی گندمکاران داشته‌اند.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۴

جدول ۶. ضرایب متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیونی

مراحل	متغیر	B	Beta	آماره t	سطح معنیداری
Step 1	زمان پرداخت غرامت (X_1)	۰/۰۷۲	-۰/۶۸۹	-۱۳/۷۹۲	۰/۰۰۰
Step2	متوسط سطح زیر کشت (X_2)	۰/۰۷۵	۰/۹۳	۱/۸۲۲	۰/۰۷۱
Step3	میزان تحصيلات (X_3)	۱/۰۹۳	۰/۳۴۶	۵/۴۲۵	۰/۰۰۰
Step4	سن (X_4)	-۰/۰۷۱	۰/۲۷۷	۴/۳۹۸	۰/۰۰۰
Step5	کاهش خطر توليد (X_5)	۰/۶۰۱	۰/۱۲۱	۷/۷۳۲	۰/۰۰۶
	ضريب ثابت	۱۷/۰۳۸			
$R^2 = ۰/۷۵$					

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در جدول ۷ خلاصه نتایج رگرسیون چندگانه ارائه شده است. مطابق این نتایج، متغیر کاهش خطر تولید بیشترین نقش را در توضیح تغییرات وضعیت اقتصادی گندمکاران منطقه دارد.

جدول ۷. خلاصه نتایج رگرسیون چندگانه

متغیر	R	R^2	$\bar{R}^2$
زمان پرداخت غرامت	۰/۸۲۸	۰/۶۸۵	۰/۶۸۳
متوسط سطح زیر کشت گندم	۰/۸۴۰	۰/۷۰۵	۰/۷۰۱
میزان تحصيلات	۰/۸۴۸	۰/۷۱۹	۰/۷۱۳
سن	۰/۸۶۴	۰/۷۴۶	۰/۷۳۹
کاهش خطر توليد	۰/۸۷۱	۰/۷۵۹	۰/۷۵۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهاد

یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که پایین بودن غرامت و عدم بهره‌مندی کلیه خسارت دیدگان به دلیل کمبود اعتبار از مهمترین موانع پیش روی پرداخت کمکهای بلاعوض

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

می باشد، لذا برای رفع موانع فراروی پرداخت کمک بلاعوض ضروری است به موازات تأمین اعتبار لازم و کافی برای جبران خسارات وارده، اطلاع رسانی و توزیع مناسب کمک بلاعوض نیز مدنظر قرار گیرد. نتایج تحقیقی که توسط دفتر حمایت از توسعه سرمایه گذاری (۱۳۸۵) در زمینه تأثیر کمکهای مستقیم دولت به کشاورزان خسارت دیده انجام گرفته با نتیجه این تحقیق مشابه است.

میانگین عملکرد گندمکاران مورد مطالعه ۳/۴ تن در هکتار بوده است که با توجه به ظرفیت تولید در ارقام موجود و نیز عملکرد بالای کشاورزان نمونه و پیشرو در کشور، مشاهده می گردد که عملکرد در واحد سطح در منطقه مورد مطالعه با سطح مطلوب فاصله دارد و لذا برنامه ریزی و اقدامات لازم برای ارتقای عملکرد در واحد سطح از جمله استفاده از فناوریهای نوین در سطح مزرعه، ظرفیت سازی در نیروی انسانی و تأمین امکانات مورد نیاز می تواند در افزایش عملکرد در واحد سطح و استانداردسازی تولید مؤثر باشد. نتایج این تحقیق با مطالعات خلیل نژاد و زمان پور (۱۳۸۲) همخوانی دارد.

مطابق یافته های تحقیق، بیشترین عوامل خسارت زا به مزارع گندم، پدیده های خشکسالی و سرمازدگی بوده است، لذا ضروری است از سوی مراکز تصمیم گیری تمهیدات لازم برای پیشگیری، مقابله و جبران خسارتهای ناشی از بروز عوامل مذکور در دستور کار قرار گیرد. معرفی ارقام پربازده و در عین حال مقاوم به خشکسالی و سرمازدگی و همچنین ترویج توصیه های فنی مناسب به منظور پیشگیری و کنترل خسارات ناشی از خشکسالی و سرمازدگی می تواند راهگشا باشد. نتایج مطالعات بهرامی و آگاهی (۱۳۸۵) نیز نشان می دهد که پدیده های خشکسالی و سرمازدگی بیشترین عامل تهدیدکننده جوی برای کشاورزان می باشند.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد گندمکاران دریافت کننده کمک بلاعوض در رفع مشکلات خود به ترتیب اولویت به تأمین هزینه های خرید سم، هزینه تهیه بذر و بازپرداخت بدهیها و نیز در زمینه روند تولید گندم به ترتیب اولویت به کمک به ادامه تولید، کمک به حفظ اشتغال و کمک به حفظ درآمد سالانه نیاز دارند؛ لذا با توجه به ریسک پذیری بسیار بالای فعالیتهای بخش کشاورزی در برابر عوامل قهری و با هدف جلوگیری از تعطیلی

واحدهای خسارت دیده و همچنین کمک به تقویت توان تولیدی گندمکاران، ضروری است علاوه بر افزایش اعتبارات و تسهیلات مورد نیاز برای استمرار تولید پایدار، در شرایط بحرانی نیز توزیع سم، بذر و کود از طریق کانالهای حمایتی در اولویت قرار گیرند. همچنین تجدیدنظر در سیاستهای حمایتی دولت، توسعه و تقویت بیمه محصولات کشاورزی نیز بیش از پیش مورد تأکید قرار گیرد. نتایج تحقیقی که توسط دفتر حمایت از توسعه سرمایه گذاری وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۵) در خصوص بررسی کمکهای مستقیم دولت بر کشاورزان خسارت دیده انجام یافته، با نتایج این تحقیق همخوانی ندارد.

نتایج نشان داد که اکثریت گندمکاران خسارت دیده دریافت کننده کمک بلاعوض از نحوه ارزیابی و پرداخت غرامت رضایت چندانی ندارند. در این راستا ضروری است ضمن انجام مطالعه‌ای جامع در زمینه راهکارهای ارتقای رضایتمندی کشاورزان، نسبت به ارائه آموزشهای لازم درخصوص نحوه ارزیابی دقیق و علمی تعیین خسارت، قوانین و دستورالعمل‌های ویژه کارشناسان اقدام شود. از سوی دیگر با به کارگیری تکنولوژیهای نوین مانند فناوری اطلاعات و ارتباطات در عرصه عمل، اعتماد و اطمینان در میان مشتریان به وجود آید. نتایج مطالعات کرمی و همکاران (۱۳۸۲) نیز نشان دهنده سطح پایینی از رضایتمندی در بین کشاورزان می‌باشد.

براساس یافته‌های مطالعه، برای رفع موانع فراروی پرداخت کمک بلاعوض ضروری است به موازات تأمین اعتبار لازم و کافی برای جبران خسارات وارده، اطلاع‌رسانی و توزیع مناسب کمک بلاعوض نیز مدنظر قرار گیرد. نتایج تحقیقی که توسط دفتر حمایت از توسعه سرمایه گذاری (۱۳۸۵) در مورد تأثیر کمکهای مستقیم دولت بر کشاورزان خسارت دیده انجام گرفته با نتیجه این تحقیق مشابه است.

به منظور حمایت بموقع از کشاورزان خسارت دیده در برابر عوامل قهری و با هدف کمک به بهبود درآمد، افزایش پس انداز و متعاقب آن افزایش سرمایه گذاری‌های جدید در عرصه تولید، ضمن تجدیدنظر در سیاستهای حمایتی دولت، ضروری است هر چه سریعتر طرح

آثار پرداخت کمکهای بلاعوض بر .....

جامع بیمه محصولات کشاورزی - که به دلیل بار مالی ناشی از اجرای آن تا کنون مسکوت مانده است - از سوی مراکز تصمیم‌گیری تصویب و ابلاغ گردد.

نتایج این تحقیق نشان داد که بیشترین تأثیر پرداخت کمکهای بلاعوض بعد از کمک به ادامه تولید در تهیه نهاده‌های مورد نیاز گندمکاران از قبیل سم، کود و بذر می‌باشد. در این راستا ضروری است علاوه بر افزایش اعتبارات حمایتی دولت در این بخش، در شرایط بحرانی توزیع کود، سم و بذر برای ادامه تولید از طریق کانالهای حمایتی نیز در دستور کار قرار گیرد. با توجه به تأثیر منفی زمان پرداخت غرامت و سن در وضعیت اقتصادی گندمکاران لازم است متولیان امر نسبت به اتخاذ تمهیدات لازم برای پرداخت بموقع غرامت به خسارت دیدگان مبادرت ورزند و از سوی دیگر برنامه‌ریزی و اقدامات لازم به منظور جوان سازی نیروی انسانی صورت پذیرد. از آنجا که متغیرهای مستقل سطح تحصیلات، متوسط سطح زیر کشت و کاهش خطر تولید در وضعیت اقتصادی گندمکاران تأثیر مثبت دارد، لازم است از سوی متولیان و مسئولان ذیربط اقداماتی به شرح زیر مورد توجه قرار گیرد:

۱. ارتقای هر چه بیشتر سطح سواد و آگاهی گندمکاران از طریق برگزاری کلاسهای آموزشی و ترویجی؛

۲. افزایش سطح زیر کشت اراضی از طریق واگذاری زمینهای قابل کشت و اعطای تسهیلات مورد نیاز به گندمکاران؛

۳. ارزیابی دقیق خسارات وارده و پرداخت عادلانه و بهنگام غرامت به آسیب‌دیدگان.

منابع

۱. بهرامی، عبدالعلی و حسین آگاهی (۱۳۸۵)، مدیریت ریسک در مزارع کشاورزی،

فصلنامه بیمه کشاورزی، شماره‌های ۲ و ۴.

۲. خلیل‌نژاد، پریسا و اسداله زمان پور (۱۳۸۲)، بررسی سازه‌های اجتماعی و اقتصادی

مؤثر بر نگرش کشاورزان پیرامون بیمه محصولات کشاورزی، فصلنامه پژوهشی

صندوق بیمه، سال ششم، شماره ۲۱.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۴

۳. دفتر حمایت از سرمایه‌گذاری و کارآفرینی وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۵)، بررسی اثر کمکهای مستقیم دولت در مقابله با عوامل قهری.
  ۴. کرمی، عزت‌اله، غلامحسین زمانی و مسعود یزدان پناه (۱۳۸۲)، رضایتمندی از بیمه محصولات کشاورزی و سازه‌های مؤثر بر آن، مجموعه مقالات دومین همایش علمی بیمه محصولات کشاورزی و امنیت سرمایه‌گذاری، تهران، ۱۳۸۳.
  ۵. گزارش عملکرد صندوق کمک به تولیدکنندگان محصولات کشاورزی و دامی، (۱۳۸۶-۱۳۷۶)، تهران: بانک کشاورزی.
  ۶. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۵)، وضعیت سیاست‌های حمایتی در ایران، قابل دسترسی در: [www. agri - peri. ir](http://www.agri-peri.ir).
  7. Demoor, A.P.G. (1997), Subsidies and sustainable development implementing environmentally friendly economic instrument, February 6-7.
  8. Mcdaniels, T., H. Longstaf, H. Dowwlabadi (2006), A value-based framework for risk management decisions in volving multiple scales: a salmon aquaculture example, *Environmental Science & Policy*, 9: 423.
  9. Riedly, B.M.(2001), The cost of American farm subsidy: an average of \$1 million per farm, Wesite.
  10. Vandever, M.L. (2002), Demand for area crop insurance among litchi producers in nortern Vietnam, *Agricultural Economics*, 26:173-184.
-